

ENGEL PÁL

A magyarországi birtokszerkezet átalakulása a Zsigmond-korban (Öt északkeleti megye példája)

Hóman Bálint volt az első, aki észrevette, hogy a magyarországi birtokviszonyokban Zsigmond uralkodása kezdetén rendkívüli változás történt. Zalogosításai és adományai folytán, mint írja, „egész sora keletkezett néhány esztendő alatt az új nagy vagyonoknak, s a régiek egyike-másika kétszeresére-háromszorosára növekedett”.¹ Mivel akkor még sem a Zsigmondkori Oklevéltár, sem alapos birtoktörténeti kutatások nem álltak rendelkezésre, Hóman az átalakulásnak sem az idejét, sem az okait nem látta világosan. Úgy vélte, hogy a legfontosabb változások e tekintetben nem a király uralmának legelején mentek végbe, hanem valamivel később, amikor már a „Garai—Cillei liga” ártalmas befolyása alá került. Tévesen feltételezte, hogy a királyi birtok fecsérlésének fő oka Zsigmond örökös pénz-zavara volt, és abban is tévedett, hogy az új nagy vagyonok kialakulásában lényeges szerepet tulajdonított a Horváti-pártiaktól és más hűtlenektől elkobzott birtokoknak. A döntő azonban kétségtelenül az, hogy felfedezte történetírásunk számára a korszak talán legfontosabb politikai folyamatát, tévedéseivel pedig ösztönzést adott a további kutatásnak.

Az időközben Mályusz Elemér által közzétett új forrásanyag² birtokában idővel sikerült pontosítani Hóman feltételezéseit. Évtizedek múlva éppen az ő állításai késztettek arra, hogy a kérdést elővegyem és közelebbről megvizsgáljam, és ha ma többet tudni róla, mint egykor, akkor az közvetve neki köszönhető. Figyelmemet elsősorban a magyarországi váruradalmak birtoktörténetének rekonstruálására fordítottam, és ez valóban új eredményeket hozott.

Először is kitűnt, hogy a birtokszerkezet átalakulásának legdöntőbb szakasza Zsigmond uralmának elejére, különösen pedig az 1387—1392 közötti évekre esett.

¹ Hóman Bálint—Szekfü Gyula: Magyar történet. 3. kiad. 2. köt. Bp. 1936. 346.

² Zsigmondkori Oklevéltár. 1—3. köt. Bp. 1951-1987. (alább Zs.).

Kitűnt az is, hogy a felosztásra kerülő Anjou-kori királyi vagyon lényegesen nagyobb volt, mint korábban gondolni lehetett. 1977-ben, amikor először foglalkoztam a témával, még csak az országterület egy részére (226 várra) nézve mertem statisztikai számításokba bocsátkozni, mert a délvidéki — szlavóniai és Maroson túli — uradalmak birtoklástörténete még nem volt elég világos. A vizsgált területen a királyi váruradalmak száma 1387 és 1396 között 100-ról 47-re, azaz 53 %-kal csökkent.³ Ezeket a számokat azóta, több adat birtokában pontosítani lehetett. Ma már elég biztosan állítható, hogy az ország egész területén (pontosabban a Szávától északra) Nagy Lajos halálakor 150 királyi vár állt, s ez alkalmasint több volt, mint a fele az akkortájt ténylegesen használatban levő váraknak. Közülük a nikápolyi hadjárat idejére mintegy 65 (43 %) maradt királyi kézen⁴, a többi egy-két kivétellel Zsigmond idején, 1387 után ment veszendőbe.⁵

Természetesen a király nem csak várakat adományozott el, hanem egyéb uradalmakat is, főképp pedig kiváltságos településeket. Régóta tudni lehetett, hogy az Anjou-kori királyi városok és városkezdemények állagában Zsigmond birtokpolitikája legalább olyan pusztítást végzett, mint a várállományban.⁶ Noha pontos számadatok egyelőre nem állnak rendelkezésre, annyi biztos, hogy a birtokstruktúra átalakulása egészben véve gyökeres és végleges volt.

Az átalakulás nagy horderejű társadalmi és politikai következményekkel járt, amennyiben előidézte a főnemesség kiformalódását és rendi elkülönülését. Már Hóman megfigyelte, hogy azokban az években addig ismeretlen méretű magánvagyonok születtek. Nem általában véve a nemesség gazdagodott meg a korona rovására, hanem elsősorban néhány család tagjai; azok, akik közel voltak a tűzhöz, vagyis politikai befolyásukat földvagyonra, örökadományokra és zálogbirtokokra tudták átváltani. Ennek folytán az addig egységes nemesi rend kettévált. Kiemelkedett belőle mintegy 40 család, és a Hunyadi- és Jagelló-korban a vagyon mellé megszerezte öröklődő jogon ama különleges kiváltságokat, amelyek addig csak az ország főméltóságait, a bárókat illették meg: a bandériumállítás és a királyi tanács-

---

³ Engel Pál: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban. Bp. 1977. 31., 207 (táblázat).

⁴ Engel Pál: Vár és hatalom. Világosság 25 (1984) 295., 370. A várak 14. századi birtoklástörténetét, amiből ezek az adatok kiszámíthatók, a közeljövőben megjelenő archontológiám fogja tartalmazni.

⁵ Mária királynő, amennyire tudjuk, csak 1386-ban és csak Kis Károly gyilkosainak tett váradományokat. Gimest Forgács Balázsnak. Bujákot pedig Garai Pál bán egyik leszármazottjának, Garai Jánosnak adta.

⁶ Vö. Mályusz Elemér: A mezővárosi fejlődés. In: Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században. Szerk. Székely György. Bp. 1953. 188.

ban való részvétel jogát. Ezentúl a mágnáscsaládok fejeit, sőt tagjait is báróknak szokás nevezni, megilleti őket a báróknak kijáró *magnificus* cím, és az országgyűléseken külön csoportként, főrendekként vesznek részt.⁷

A Zsigmond-kori átalakulás jelentősége, körülményei és következményei tehát nagyjából tisztázottak. Keveset tudunk azonban a folyamat részleteiről, mert alaposabb vizsgálatokra még nem került sor. A jelen tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy az átalakulási folyamatot egy régió belül, Északkelet-Magyarország öt megyéjében vegyük szemügyre. Azért éppen itt, mert 1427-ből ránk maradt Abaúj, Gömör, Sáros, Torna és Ung megyék kamarahaszna-jegyzéke, amely falvanként tartalmazza a birtokosok nevét és jobbágyportáik számát.⁸ Ebből elég pontos keresztmetszetet kapunk arról az állapotról, amely a nagy birtokadományok kora után kialakult. Ama változásokról pedig, amelyek ezt az állapotot előidézték s amelyekre elsősorban vagyunk kíváncsiak, egyéb, viszonylag bő forrásanyag nyújt tájékoztatást.

Fontos megjegyezni, hogy az öt megye nem minden települése szerepel az adólajstromokban. Hiányoznak belőlük egyfelől azok, amelyekben nem éltek jobbágyok: a királyi városok és bányavárosok (Kassa, Bártfa, Eperjes, Kisszeben és Nagysáros, illetve Telkibánya), meg az egytelkes nemesek falvai. Hiányoznak azok is, amelyek birtokosai mentességet élveztek a kamarahaszna alól: a tornai és regéci váruradalom, az esztergomi érsekség birtokai (Rozsnyó és négy falu), Kassa és Bártfa jobbágyfalvai (egy kivételével), Szerednye és tartozékai, Szikszó mezőváros, továbbá elszórtan egyes falvak.⁹

A vizsgált minta így sem jelentéktelen. Az öt megye középkori területe összesen 13 946 km² volt, az ország területének (Szlavónia nélkül) közel 5%-a, de a hiányzó települések határát leszámítva is legalább 4,5%-a. Az összeírások pedig mintegy 1070 helység 21 257 portájára tartalmaznak adatot, ami az akkori Magyarország 400 ezer portájának 5,3%-ára rúg.¹⁰ Számottevő mennyiségről van tehát szó, épp ezért már most hangsúlyozni kell, hogy az öt megye statisztikai értelemben nem tekinthető mintavételnek. Nemcsak azért nem, mert hiányoznak a

⁷ Erről legújabbán Kubinyi András: Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében. Századok 122 (1988) 150–152.

⁸ Engel Pál: Kamarahaszna-összeírások 1427-ből. Bp. 1989.

⁹ Ld. bővebben uo. 17.

¹⁰ Vö. Engel Pál: Ung megye településviszonyai és népessége a Zsigmond-korban. Századok 119 (1985) 992.

mintavétel formai kritériumai, hanem főképp azért, mert tudható, hogy az itteni birtokszerkezet semmiképp sem tükrözi az országos átlagot.

Az Anjou-kor vége óta végbement folyamatok vizsgálatához egyszerű módszert választottam. Megpróbáltam megállapítani minden helység 1382 körüli birtokosát, ennek alapján — az 1427. évi portaszámok segítségével — rekonstruálni a porták Anjou-kor végi megoszlását birtokosok szerint, végül az így kapott megoszlást egybevettem az 1427. évi állapottal. A módszerrel szemben természetesen több kifogás emelhető. Egyfelől nyilvánvaló, hogy fél évszázad alatt a helységek népessége nem maradt állandó, tehát portaszámuk is változott.¹¹ Emellett tudjuk, hogy a vizsgált terület egy részén, Sáros és Ung megyék határvidékén még javában folyt a telepítés, és így minden bizonnyal összeírtak 1427-ben olyan falvakat, amelyek 1382-ben még nem léteztek. Kétségtávol akadtak olyanok is, amelyek a 14. században még megvoltak, de 1427-re elpusztásodtak. További bizonytalansági tényezőként még az is tekintetbe veendő, hogy az Anjou-kor végi birtokos kiléte nem mindig állapítható meg teljes bizonyossággal. A módszer azonban mindezek ellenére használható. Az észrevételek ugyan helytállóak, de tapasztalni fogjuk, hogy a gyakorlatban nincs jelentőségük. Az észlelt változások olyan mérvűek és jellegűek, hogy néhány tucat, sőt egy-kétszáz portányi hiba sem módosít az eredményen.

Első lépésként érdemes szembeállítani az öt megye kétféle birtokmegoszlását a birtokosok típusa szerint:

Birtokos	Porta	
	1382-ben	1427-ben
király (és királyné)	2925 (13.8%)	193 (0.9%)
egyház	721 (3.4%)	842 (4.0%)
nemesek	17 611 (82.8%)	20 222 (95.1%)

A táblázat minden lehetséges hibaforrás mellett is tanulságos és egyértelmű. Számszerűen illusztrálja azt a két, általában véve ismert tény, amelyről már szó volt: egyfelől, hogy az Anjou-kori királyi birtok jelentős volt, másfelől, hogy a Zsigmond-korban súlyos és pótolhatatlan veszteséget szenvedett.

¹¹ Ádámföldre falu 1405-ben öt jobbágytelket számlált (Zs. II. 4170). 1427-ben 14 portát. Nagyhenninget 1398-ban lakatlanként adományozta el a király (Zs. I. 5200), és 1427-ben 11 porta volt benne.

Az egyházi birtokról itt nem szükséges bővebben szólni. Ezen a vidéken, mint látjuk, jelentéktelen volt; viszonylag legszámottevőbb képviselői a jászói és leleszi premontrei prépostságok (231 ill. 113 porta). Nyilván akkor sem jelentős, ha hozzágondoljuk az esztergomi érsekség adómentes gömői birtokát: Rozsnyó mezővárost és négy falut. Csekélyke gyarapodása részint abból adódott, hogy a leleszi prépost szerzett négy falut — hármat a Drugetektől (1400)¹², egyet a Csicseriektől (1413)¹³ —, részint abból, hogy a szepesi káptalannak is jutott három helység (93 porta) az 1397-ben kihalt idai Csirke család hagyatékából. Az egyházi intézmények politikai súlyát tovább csökkentette, hogy még a módosabbak egy része is magánkegyuraság alá tartozott: a mislyei társaskáptalannak (184 porta) a Somosiak¹⁴, a széplaki apátságának (104 porta) a főnemes Cudarok¹⁵ voltak a patrónusai. Nyomatékosan alá kell azonban húzni, hogy Északkelet-Magyarország viszonyai nem általánosíthatók. Nyugaton, különösen a Dunántúlon hatalmas főpapi és kolostori uradalmakat találunk, Veszprém megye portáiból például a 15. század végén 40 % volt az egyházak részesedése.¹⁶

A királyi birtok megfogyatkozása

A királyi birtokállomány 1382 körül az alábbi egységekből tevődött össze.

Az öt megye váruradalmai	
Sáros (20 falu)	595
Szádvár (Torna m., 11 falu)	386
Palocsa (Sáros m., 10 falu)	270
Gönc (Abaúj m., Gönc mezőváros)	191
Szalánc (Abaúj m., 7 falu)	155
Füzér (Abaúj m., 8 falu)	115

¹² Zs. II. 728. Közülük Mocsár portaszáma nem ismert, mert nem írták össze.

¹³ DF 23 4137.

¹⁴ Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Bp. 1963. 119. Birtokainak felsorolása 1435: DF 25 1584.

¹⁵ Zs. I. 4495.

¹⁶ Solymosi László: Veszprém megye 1488. évi adólajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámadások. Tanulmányok Veszprém megye múltjából 3 (1984) 142.

Boldogkő (Abaúj m., 6 falu)	110
Szokoly (Sáros m., 8 falu)	100
Regéc (Abaúj m., 4 falu)	—
Más megyébe eső várak tartozékai	
Patakhöz (Zemplén m.) 5 falu	120
Fülekhez (Nógrád m.) 6 falu	110
Városok és szabad falvak	
Kassa	—
Bártfa	—
Eperjes	—
Kisszeben	—
Nagysáros	—
Telkibánya	—
Szepsi (Abaúj m.)	200
Szina (Abaúj m.)	91
Vilmány (Abaúj m.)	55
Háramlott uradalmak és birtokok	
Szinye (Abaúj m., 10 falu)	235
Hárskút (Torna m., 4 falu)	85
Somodi (Abaúj m.)	76
Betlér (Gömör m.)	31
Összesen	2925 porta

A hat várost nem számítva a királyi vagyron 105 helységből állt, köztük olyan jelentősekből, mint Szepsi és Gönc mezővárosok. Közel háromnegyedét (73,6 %) váruradalmak tették ki. Abaúj megyének mind az öt vára királyi kézben volt, Tornában kettőből egy, Sárosban nyolcból kettő, míg Gömörben nem volt királyi vár, csak a nógrádi Fülek várának volt itt hat faluja. Ungban egyáltalán nem volt királyi

birtok, az egykoriakat 1332 óta a Druget család birtokolta. Az uradalmak alól kivett városok és kiváltságos települések közül csak háromnak ismerjük a portaszámát, ez összesen 346 volt, a királyi porták 11,7 %-a. Végül egyheted rész (14,4 %) esett olyan egyéb birtokokra, amelyek Nagy Lajos uralkodásának vége felé kihalt családokról szálltak a koronára, és ezért nem tartoztak a váruradalmi szervezetbe. A legjelentősebb az Aba nembeli Szinyei (Tarjáni) család hagyatéka volt, amely 1373-ban vagy kevéssel előbb lett a királyé.¹⁷ Hárskutat négy faluval 1364-ben cserélte vissza Lajos a Cudaroktól.¹⁸ Betlér 1371-ben, Kaproncai (Delnei) János magvaszakadtával kerülhetett királyi kézre¹⁹, Somodi pedig az osztrák eredetű Tellesbrunniak kihaltával, 1374 után nem sokkal.²⁰

Az első kérdés, amit alaposabban meg kell vizsgálnunk: hogyan és milyen körülmények között fogyott el a királyi birtok? Célszerű ennek elemeit ismét táblázatba foglalni, ezúttal elidegenítésük sorrendjében. A nem örökbe, hanem csak zálogba adott birtokokat kiemeléssel jeleztük:

Birtok	Portaszám	Elidegenítés éve	Birtokszerző(k)
Szinye	235	1384 (1390-ig)	Alsáni Bálin ²¹
Simonyi és Détér	61	1384	Kaplai János és Dezső ²²
Alsóregmec	120?	1386	id. Perényi Péter ²³
Szalánc vár	155	1387	ifj. Losonci László ²⁴

¹⁷ Szinyei Petőc fia János és fia, István 1364-ben kapja vissza Oroszi (Heves m.) birtokot (F. IX/3. 450 = DF 263 173). Tarján (Heves m.) és Oroszi 1373-ban királynéi birtokok (Wenzel: Diósgyőr 32). Szinye és tartozékai 1381-ben Zámbo Miklós főkincstartó kezén vannak, bizonyára tisztségül: DF Leleszi konvent orsz. lt. Acta anni 1381. nr. 14. Erzsébet királyné 1384-ben adományozza el, mint Petőc fia Jánosról háramlott birtokot: DF 263 175.

¹⁸ Makovica várért: Dl. 5343.

¹⁹ 1362-ben Kaproncai Ite fia János fia Jánosé (DF 211 776), aki 1371-ben halt meg (Dl. 38 967). Mivel később a Jolsvaiaké, az a legvalószínűbb, hogy királyi adományból szerezték meg.

²⁰ 1349-ben kapta Tellesbrunni Wel, cserében a Pozsony megyei Borostyánkőért (A. V. 504), és 1374-ben említik utoljára (Sztáray I. 411).

²¹ DF 263 175. 1390-ben a király visszacserélte a patai (Somogy m.) uradalomért (Zs. I. 1367).

²² Sztáray I. 466. Fülek vár tartozékai. Simonyi 1374-ben csakugyan királyi birtok: Dl. 6232.

²³ Dl. 24 690. Az iktatás: H. VII. 421. Biztosan hozzátartozott ekkor Felsőregmec és Vily (vö. 1387: Zs. I. 227), de valószínű, hogy Mikóháza és Mátyásháza is ekkortáji került a család kezére.

²⁴ Zs. I. 158.

Birtok	Portaszám	Elidegenítés éve	Birtokszerző(k)
Szokoly vár	100	1387 (1423-ig)	Bebek Imre és Detre ²⁵
Szedlice és 5 falu	128	1387 (1391-ig?)	Somosi János ²⁶
Somodí	76	1387	Kaplai János és Dezső ²⁷
Füzér vár	115	1388 (1389-ig)	Jolsvai Leusták ²⁸
Boldogkő vár	110	1388 (1397-ig?)	Cudar Péter ²⁹
Szepsi oppidum	200	1388 (1397-ig)	Kaplai János és Dezső ³⁰
Füzér vár	115	1389	Perényi Miklós ³¹
Kisszilva	24	1389	Rozgonyi Simon ³²
Szina	91	1390	Perényi Miklós ³³
Osztrópatak	34	1390	Ramocsa Péter ³⁴
Gönc vár	191	1391	Bebek Imre és Detre ³⁵
Szedlice	105	1391	Szécsi Gál ³⁶

²⁵ Zs. I. 76. 1388-tól a Bebekék másik ágának kezén találjuk (Ortvay: Temes 162, év nélkül), a király 1423-ban visszacserélte Bebek Jánostól (DI. 11 367) és a Pálóciaknak adta.

²⁶ Zs. I. 203. Három falu Sáros, három pedig Szokoly vár tartozékaiból. Somosi 1389 után halt meg (Zala II. 230), és mivel nem volt utóda (vö. Zs. I. 4153), birtokai visszaszálltak a koronára. Ez 1392 előtt történt, mert Tihany várat, amely az övé volt, ekkor kapta vissza az apátság.

²⁷ Zs. I. 9.

²⁸ Zálogbirtok, Zs. I. 643. 1389-ben a király nyilván visszacserélte, mert ekkor a Perényiek kapták meg, ld. alább.

²⁹ Zálogbirtok, Zs. I. 822. 1396-ban még a Cudaroké (Zs. I. 4472), és talán a temesvári végzések értelmében került vissza Zsigmond kezére. (A várhoz tartozó Vizsoly 1398-ban a királyé volt, ld. alább). 1403-ban királyi vár volt, amikor a felkelők elfoglalták, de Perényi Péter visszavette a király részére (Zs. III. 692).

³⁰ Vö. Zs. I. 619. Zálogbirtok, a király 1397-ben a temesvári végzésekre hivatkozva visszaveszi (Ortvay: Temes 277).

³¹ Az adomány DI. 7480, az iktatóparancs Zs. I. 915.

³² Zs. I. 1009.

³³ F. X/1. 610 (DI. 71 905), ekkor Patak várhoz számítják. 1392-ben újabb adományt kap ugyanerről: Krassó III. 219.

³⁴ Ekkor csak zálogban: Zs. I. 1766. 1393-ban a király további pénzért eladta és egyúttal új adományul is odaadta Ramocsának: Zs. I. 2827, DF 212 258.

³⁵ Zs. I. 2296.

Birtokszerkezet átalakulása...

Birtok	Portaszám	Elidegenítés éve	Birtokszerző(k)
Kissáros	56	1392 (139?-ig)	vadnai Barius Péter ³⁷
Henning	11	1392 (1396-ig)	Semsei László ³⁸
Zsetek és 2 falu	28	? (1396-ig)	Semsei László ³⁹
Szádvár vár	386	[1387-88]	Bebek cs. ⁴⁰
Palocsa vár	270	?	Bebek cs. ⁴¹
Orkuta	50	?	Bebek cs. ⁴²
Hárskút	85	?	Bebek cs. ⁴³
Fülek tartozékai	49	?	Jolsvai Leusták ⁴⁴
Betlér	31	?	Jolsvai Leusták ⁴⁵
Töltszék	74	[1393] (1409-ig)	Jolsvai Leusták ⁴⁶
Nyárs és Ardó	63	1396	Semsei László ⁴⁷
Szinye	235	1397	Perényi Imre ⁴⁸
Szepsi	200	1397	Rozgonyi Simon ⁴⁹

³⁶ Miklósvágása és Szopotnica falvakkal F. X/1. 687. Előbb Somosi Jánosé volt, ld. fent.

³⁷ Zs. I. 2623. 1399 előtt — talán cserével — visszakerült a sárosi uradalomhoz (Zs. I. 5743).

³⁸ Zs. I. 2420. A király 1396-ban visszacseréli, ld. a következő jegyzetet.

³⁹ Zsigmond 1396-ban visszacseréli tőlük a korábban adott Henning, Zsetek, Ádámföldre és Hradiszko birtokokat. Zs. I. 4496.

⁴⁰ Tartozékai közül Szőlősdárdó és Acskó 1381-ben még királyi birtokok (Gábor Gyula: A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. Bp. 1908. 209—210), míg Szentandrás 1388-ban már Bebek Detrédé (Valter Ilona: A tornaszentandrás r. k. templom kutatása. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 19 [1980] 103). Vendégi pedig 1402-ben unokaöccséné, Domokosé (DF 210 648).

⁴¹ 1366-ban még a királyé (DI. 83 307), 1427-ben és később a Bebekeké.

⁴² 1427-ben a Bebekeké. Fekvéséből következtethető, hogy eredetileg Sáros vár tartozéka lehetett.

⁴³ 1427-ben.

⁴⁴ 1384-ben még királyi vár (Sztáray I. 466), 1393-ban Jolsvai nádor itt tesz bevallást (Zs. I. 3242).

⁴⁵ 1427-ben.

⁴⁶ Cserében Pozsony megyei birtokokért. Jolsvai György 1409-ben elvesztette, mint meg nem erősített adományt (Zs. I. 3688, II. 6824, 6799).

⁴⁷ Cserében az ekkor visszavett négy Sáros megyei faluért: Zs. I. 4496.

⁴⁸ DF 209 838.

⁴⁹ Miután a király elkobozta a Kaplajaktól, Rozgonyi mint a család ősi birtokát kapja vissza: Zs. I. 5058.

Birtok	Portaszám	Elidegenítés éve	Birtokszerző(k)
Vizsoly	31	1398 (1403-ig)	Debrői István ⁵⁰
Henning	11	1398 (1410-ig)	Tarkői Tamás ⁵¹
Kajata	24	1401	Rozgonyi Simon ⁵²
Zsebfalu	38	1403	Soós Péter ⁵³
Szentmihály	28	1403	Valkói Dénes és Endesi Jakab ⁵⁴
Ádámföldre	14	1405	Iswpa-i Német Miklós ⁵⁵
Henning	11	1410	Gecsei Sebestyén ⁵⁶
Töltszék	74	1410	Kapi András ⁵⁷
Boldogkő vár	110	1423?	Lazarevics István ⁵⁸
Regéc vár	—	1423?	Lazarevics István ⁵⁹
Vilmány	55	1423?	Lazarevics István ⁶⁰
Vizsoly	31	1423	Poznani Mosticz ⁶¹

⁵⁰ Ideiglenesen, amíg a király meg nem tudja szerezni számára Liskát (Zemplén m.) a szepesi prépostságtól: Zs. I. 5191. 1388-ban Boldogkő tartozéka (Zs. I. 822). 1402-ben még Debrőie (Zs. II. 2114), és nyilván hűtlenségek, 1403-ban szállt vissza a koronára más vagyonával együtt.

⁵¹ Zs. I. 5200. Ekkor lakatlannak mondják. Tarkői magtalan halálával (1409. szept. után: Zs. II. 7013) visszaszállt a királyra: Zs. II. 7509.

⁵² Zs. II. 893. Eddig pro honore birtokolta.

⁵³ Zs. II. 2838. Perényi Péter familiarisa, jutalmul a felkelés leverésében szerzett érdemekért.

⁵⁴ Zs. II. 2326. Perényi familiarisai, jutalmul a felkelés leverésében szerzett érdemekért. Utódaik Szentmihályi néven birtokolják.

⁵⁵ Zs. II. 4170, ekkor azonban csak öt sessióból állt. 1427-ben az adományos özvegyéé.

⁵⁶ Zs. II. 7509. Tarkői Tamásról háramlott birtok. 1427-ben és később Perényi Jánosé.

⁵⁷ Zs. II. 7603. A Jolsvaiaktól elkobzott birtok.

⁵⁸ 1427-ben már a szerb fejedelemé. Valószínűleg Regéccel együtt kapta, talán ugyanakkor, amikor a szomszédos tállyai (Zemplén m.) uradalmat és Tokajt. Ez 1422-ben vagy 1423-ban történt.

⁵⁹ Az adóajstromból hiányzik. 1429-ben említik először Brankovics despota birtokaként. Ld. az előző jegyzetet.

⁶⁰ 1388-ban királyi birtok (Zs. I. 742), 1427-ben a despotáé.

⁶¹ Zálogul, Dl. 71 976. Mosticz a felét ekkor átengedte unokaöccsének, racsai Jugafi Jánosnak, aki 1427-ben az egészét birtokolta.

Birtok	Portaszám	Elidegenítés éve	Birtokszerző(k)
Szokoly vár	100	1423	Pálóci Máté ⁶²

Az öt megyében 1382 után történt királyi birtokadományok közül csak azokat tüntettem fel, amelyek 1382-ben (biztosan vagy feltehetőleg) királyi kézen levő birtokokra vonatkoztak. Azokat tehát nem (pl. Szikszó, Nagyida), amelyek 1387 után háramlottak királyi kézre, és mint ilyenek lettek eladományozva. A táblázatban egyes birtokok többször is szerepelnek, mert újból eladományozhatóvá váltak. Egyesek új birtokosukról magszakadás címén (Somosi János, Tarkői Tamás) visszaszálltak a koronára, másokat az uralkodó cserével visszaszerzett (Füzért 1389-ben, Szinyét 1390-ben, Henninget és másik három falut 1396-ban, Kissárost 1399 előtt, Szokoly várat 1423-ban), vagy elkobzott (Szepsit és talán Boldogkőt is 1397-ben, Vizsolyt 1403-ban, Töltséket 1409-ben).

Az elidegenítések elég világosan három korszakra oszthatók, ezeket választóvonalak jelzik. Az elsőbe Mária és Erzsébet 1386-ig tett adományai sorolhatók. Mint látható, ezek kisszámúak voltak, és a nemrég háramlott szinyei uradalmat leszámítva, amelyet Erzsébet kancellárja és kedvence, Alsáni kapott, nem is jelentős. Zsigmond trónraléptekor az Anjou-kori királyi birtokállomány egészben véve még érintetlen volt. A fordulat szemmel láthatóan a második periódusban, 1387 és 1392 között ment végbe, amikor az új uralkodó valósággal ontotta az adományokat: várakat, mezővárosokat, falvakat, látszólag boldog-boldogtalannak. Erre a szakaszra még visszatérünk. A harmadik szakaszban, azaz 1392 után céltalan elidegenítéssel már nem találkozunk. A nagyobb adományok ritkák, és ha mégis előfordulnak, kifejezetten politikai céljuk van, esetünkben a szerb fejedelem lekötélése (Boldogkő, Regéc), egy *homo novus* társadalmi státusának megalapozása, vagy kifejezetten politikai érdekem jutalmazása. Zsigmond egyik kreatúrája, Pálóci Máté diósgyőri várnagy és titkos kancellár, a majdani országbíró és nádor nyilvánvalóan azért kapta meg 1423-ban a szokolyi uradalmat, mert még nem volt megfelelő vagyona és nem volt vára. 1403-ban Perényi Péter sárosi ispán három familiárisa azért kapott kisebb birtokot Sáros vár tartozékaiból, mert segítettek uruknak a lázadó bárók ellen vívott harcokban. A többi, egyébként sem jelentős méretű elidegenítés általában háramlott jószágból történt, és vagy cserével ment végbe

⁶² DI. 71 938.

(Töltszék, Nyársardó), esetleg pénzért (Vizsoly), vagy valamely speciális okból (Szepsi).

Visszatérve az 1387 utáni kritikus évekre, szembeötlő, hogy a nagy adományokat kivétel nélkül a kormányon levő bárók kapták, és a tárgyalt öt megyében szerzett birtokuk csak egy része volt egyéb szerzeményeiknek. Losonci László szlavón bán (1387-89) Szaláncon kívül szintén 1387-ben a Zaránd megyei Dézna és Pankota várakat szerezte; Perényi Miklós pohárnokmester (1387-90) és családja Füzért megelőzően 1387-ben Terebest (Zemplén m.), 1390-ben pedig a sárospataki uradalmat; Kaplai János volt oroszországi vajda, szörényi bán (1388-90) és testvére Besztercét, Sólyomkőt és más várakat.

Egészen biztos, hogy ezekre az évekre kell datálnunk azokat az elidegenítéseket is, amelyek időpontját nem ismerjük és fent kérdőjellel helyettesítettük azokat az adományokat, amelyeket Zsigmond Bebek Imre országbírónak (1386-92) és testvérének, Detre szlavón bánnak (1389-92), unokatestvérüknek, László királynéi udvarmesternek és temesi ispánnak (1387-92), valamint ajtónállómesterének, a majdani nádornak, Jolsvai Leustáknak (1387-92) juttatott. Nem hihető, hogy az osztogatásból éppen ők maradtak volna ki, márpedig az, amit ekkori szerzeményeiről tudunk (Szokoly, Gönc), a rangjukhoz képest kevés. A többi, mivel mindkét család oklevelei elpusztultak, csak sejtethetjük. Tény, hogy a volt királyi várak közül bizonyos idő múlva Palocsát és Szádvárt a Bebekék, Füleket meg Jolsvai kezén találjuk, és kézenfekvő feltételezni, hogy ezekben az években, 1387 és 1392 között kerültek a birtokukba. Nem valószínű, hogy bármelyiket 1387 előtt kapták volna, mert Mária idején királyi várat csak kivételes okból adományoztak el. Az pedig, hogy 1392 után szerezték volna őket, ismét csak valószínűtlen, ha tekintetbe vesszük, amit Zsigmond akkori birtokpolitikájáról sikerült megállapítani.

Még mindig az 1387 utáni éveknél maradva, megállapítható az is, hogy a kisebb adományokat udvari emberek nyerték el, a két legszámottevőbbet Somosi János (1387) és Szécsi Gál (1391) udvari lovagok, akik korábban mindketten Oepelni László herceg szolgálatában álltak. Kapott még kisebb birtokot Rozgonyi Simon, szintén udvari lovag (1389), Barius Péter és János udvari familiarisok (1392), Semsei László, Perényi János alpohárnokmestere (1392), és szeretvai Ramocsa Péter (1390), aki talán Jolsvai embere volt és Sáros várat kormányozta a nevében. A bárókon, familiárisaikon és az aula tagjain kívül másról nem tudunk, aki részesült volna az uralkodó kegyéből.

Készítsünk ezek után mérleget az 1382 körüli királyi birtok sorsáról. Nézzük meg, mennyit kinek a birtokában találunk fél évszázad múlva, 1427-ben:

	Porta	%
király (Sáros vár)	130	4,4
Bebek család	982	33,6
Perényi Miklós és id. János	572	19,6
Rozgonyi család	248	8,5
Losonci Zsigmond	155	5,3
Serkei (Kaplai) család	137	4,7
Lazarevics István despota	134	4,6
Pálóci Máté	100	3,4
Jolsvai György	80	2,7
nemesek	387	13,2

Összeállításunk igazolja azt a korábbi megállapítást, hogy az Anjou-kori királyi vagyon lényegében eltűnt. Egyedül Sáros váruradalma maradt még egy darabig (1439-ig) az uralkodó rendelkezése alatt, de ez is alaposan megfogyatkozva, hiszen az eredetileg 20 falut, 595 portát számláló uradalomból, az öt megye legjelentősebb királyi birtokegyütteséből 1427-re már csak romok maradtak. A korszak két fő nyertese két mágnásfamília volt. Egy régi eredetű, a Bebekeké, akik az adományok egyharmadát gyűjtötték össze, és egy új, a Perényiek terebesi ága, amelynek több mint egyötöd rész jutott. A többieknek viszonylag kevesebb, de persze hozzáteendő, hogy néhánynak (Lazarevics, Jolsvai, Losonci) annál több más országrészekben.

A meggazdagodás jóval nehezebbé vált Zsigmond uralkodásának második felében. Jellemző az uralkodó későbbi takarékoságára, hogy az újabb kegyelteknek, az 1410 után nagy politikai karriert befutó Pálóciaknak egyelőre elég szerény adományokkal kellett beérniük, a Rozgonyiak pedig, akik 1409-től emelkedtek villámsebesen a ranglétrán, sokáig semmit sem kaptak. Majd 1430-ban ad nekik a király első ízben jelentősebb birtokokat: Szinát (pataki Perényi Miklós lovászmester hagyatékából), Györkét és két sárosi falut (az 1421-ben kihalt Visontaiak örökségé-

ből), 1431-ben pedig Ádámföldét (az utód nélkül elhunyt Német Miklós faluját).⁶³ Ezek összesen is csak 187 portát tesznek ki, egy közepes váruadalom terjedelmét. Mind az ő idejük, mind a Pálóciaké 1438-ban és 1439-ben, Zsigmond halálával jön majd el, amikor Alberttel bőségesen pótolatják mindazt a kegyet, ami elődjétől elmaradt.

A főnemesi vagyonok kialakulása

A nemességen belül 1427-re kialakult birtokmegoszlást jól érzékelteti, ha rang-sorba szedjük az öt megye akkori tíz leggazdagabb családját

1.	Perényi		2030
		ebből	
		terebsesi ág	977
		nyalábi (ugocsei) ág	575
		rihnói ág	478
2.	Bebek		2001
		ebből	
		vámosi ág	783
		pelsőci ág	337
		közös	881
3.	Cudar		1896
4.	Druget		684
5.	Jolsvai		601
6.	Nagymihályi (Jakófi-ágak)		486
7.	Tarkói (három ág)		470
8.	Somosi		463
9.	Csetneki		453
10.	Derencsényi		402

⁶³ DI. 12 187, 12 190, 12 417.

A névsor közepén világos választóvonal húzható: az első öt család vagyonát tekintve messze kiemelkedik a mezőnyből. A táblázaton ez csak az első három esetében nyilvánvaló, mert az ő birtokaikból jelentős rész esett az öt megyébe. A *Perényieké* három uradalom volt itt: Füzér és a Sáros megyei Újvár a terebesi ág, Nagyida a nyalábi ág kezén. Ezekon kívül azonban még vagy ennyi — de inkább több — birtokuk volt másfelé: Nyaláb vár és Nagyszőlős (Ugocsa m.), Sárospatak, Újhely vár, Terebes vár és Sztrapkó (Zemplén m.), Csorbakő vár (Borsod m.), Szentmiklós (Bereg m.), Rihná vár (Szepes m.), hogy csak a fontosabbakat említsük. 4000 porta a minimum, amennyire a három ág ekkori együttes vagyonát takaríthatjuk. Hasonló a helyzet a *Bebekekkel*. Az ő 2001 itteni portájukat hét uradalom tette ki: Gömörben Krasznahorka és Kövi (Rákos) várak, Pelsőc és Gömör mezővárosok, Tornában Szádvár, Sárosban Palocsa vára és Abaújban Gönc. Ámde a családé volt még, az apróbbakat nem számítva, Szendrő vár, Vámos és Edelény (Borsod m.), Hrussó vár (Bars m.), Bodony (Heves m.), Fonó (Bács m.), és Erdélyben Almás vára, Buza és Gorbó három megyére kiterjedő uradalmukkal. A *Cudarok* javait zömmel a hatalmas makovikai uradalom (1582 porta) tette ki, a többi (Nádasd, Forró, 314 porta) Abaújban feküdt. Csakhogy ezeken kívül az övék volt még Ónod vár is, amelyhez Borsod, Zemplén, Szabolcs és Szatmár megyékben tartoztak még számottevő birtokok. Szlavóniai uradalmait ekkorra már elvesztették, de összvagyonuk így is megközelíthette a 3000 portát.

A másik két famíliával annyiban más a helyzet, hogy nekik elsősorban máshol voltak birtokaik. A *Druget*-vagyonról kivételesen pontos információnk van, mert 1437-ben, mindössze tíz évvel portaösszeírásaink után, az egészet felbecsülték a leleszi prépost ellen folytatott perükben. Ekkor Zemplénben mintegy 2035, Ungban 1115 népes *mansio*-jukat vették számba, összesen 106 helységben, amiben nincs benne a per tárgyát képező, 1427-ben 103 portával összeírt Nagykapos mezőváros.⁶⁴ A becslésből kitűnik, hogy magában Ungban számos olyan falujuk volt, amely valami okból kimaradt az 1427-i adólajstromból. Sokkal több jobbágyuk volt tehát, mint amennyire e lajstrom alapján következtetni lehet, portában számolva is legalább 2500.

Jolsvai György 601 portája — Jolsva és Gede várak, a füleki uradalom Gömörbe eső négy faluja — sem ad még hozzávetőleges képet sem arról, amiye valójában

⁶⁴ DF 234 235.

volt. Amikor néhány hónappal az összeírás készülte után, 1427 végén meghalt, a következő jószágok maradtak még utána: Fülek vár (Nógrád m.), Bajmóc és Keselőkő várak, Privigyé és Németpróna mezővárosok (Nyitra m.), Nagykőrös fele (Pest m.) és egyéb birtokok Bars, Borsod és Verőce megyékben. A nyitrai jószágok egymagukban kitehettek legalább 1000 portát, tehát a Jolsvai-hagyaték egészében jócskán meghaladhatta a 2000-et.⁶⁵

A következő öt család vagyona jóval kisebb, és meglepően azonos méretű: mindegyik 400 és 500 porta közé esik. Négyüknek ennél valamivel többje volt. A Nagymihályiak 486 portájához hozzáadandó uradalmuk Zemplénbe eső része: maga Nagymihály mezőváros fele és további részirtokok 4-5 helységben. A Tarkői-rokonságé volt Szepes megyében két helység és kettőnek a fele, Hevesben pedig Kömlő falu⁶⁶, a Derencsényiek pedig a nógrádi Vásárosterenyét (a mai Kisterenyét) és tartozékait mondhatták a magukénak.⁶⁷ A Csetnekiek ekkortájt szereztek részt a Szini-Tekes rokonság birtokaihoz Borsodban és Tornában. A Somosiaknak nem volt Sároson ill. Gömörön kívül más megyében földjük. Nyilvánvaló, hogy ez az öt család a lehetséges korrekciókkal együtt is más vagyoni kategóriába esik, mint az előzők. A leggazdagabbnak vehető Nagymihályiak és Tarkőiek vagyona sem igen léphette túl a 700 portát, a többieké pedig nyilvánvalóan jóval alatta maradt. Az első csoport portáit ugyanakkor ezekben számolhattuk.

Nyilvánvaló tehát, hogy 1430 táján jelentős különbség, mondhatni szakadék volt a nemesség legfelső rétege és az utánuk következők között. Ezt a kortársak is regisztrálták, és a legnagyobb vagyonok urait ekkortájt kezdik mágnásoknak (*magnates*) vagy főnemeseknek (*potiores nobiles*) nevezni, megkülönböztetendő őket az egyszerű nemesektől, a majdani köznemességtől. De voltaképp mit takart ez a különbségtétel? Miben volt más a főnemes, azon kívül, hogy nagyobb volt a vagyona?

Közkeletű felfogás szerint a főnemesek közül kerültek ki a főméltóságok, az ország bárói. Szokás ezért e dinasztikiakat leegyszerűsítve bárói családoknak is nevezni. Alaposabban megvizsgálva a megjelölés nem pontosan fedi a valóságot. A vizsgált öt főnemesi család közül korszakunkban csak háromnak a tagjai szerepel-

---

⁶⁵ A családra röviden Engel Pál: Zsigmond bárói. Rövid életrajzok. In: Művészet Zsigmond király korában. Szerk. Beke László, Marosi Ernő, Wehli Tünde. I. Bp. 1987. 422-424.

⁶⁶ Szepesi birtokaikra 1438 Dl. 68 983, 1477 DF Szepesi kápt. orsz. lt. Z-5-15; Kömlőre 1418 Dl. 10 658. Ez még a 16. század közepén is a családé.

⁶⁷ 1413 DF 249 184.

nek az ország vezetői között. A *Perényiek* állnak vitathatatlanul az első helyen: 1387 és 1437 között kilencen viseltek bárói rangú hivatalt, összesen 90 évig, és mindössze két olyan év volt (1429-30), amikor nem találunk egy Perényit sem a főméltóságok között. (Ispán akkor is volt köztük.) A *Bebek*ek kezdetben, Detre nádor leváltásáig még előkelőbb helyzetben voltak: 15 év alatt (1387-1402) hét Bebek szerepelt a bárók között, a királynéi udvar akkor még előkelő méltóságait is számítva összesen 56 évig, és nem volt olyan év, amelyben a négy legfontosabb méltóság (nádor, országbíró, vajda, szlavón bán) egyikét ne töltötték volna be. Az 1403. évi felkelés után, amelyben vezető szerepet játszottak, megcsappant a befolyásuk, de 1410 és 1427 között mégis hárman kerültek vezető pozícióba. A *Jolsvaiak* közül az apa, Leusták udvarmester, majd nádor volt 1396-ban Nikápolynál történt foglyul estéig, a fia, György pedig 1409-től Borbála királyné pohárnokmestere, majd 1427-ig zólyomi ispán volt, és a báróknak kijáró *magnificus* címet élvezte. Ezzel szemben a Cudarok, akik korábban az ország első emberei közé tartoztak, 1382 és 1440 között egyszer sem jutottak bárói hivatalhoz, a Drugetek pedig — több ezer jobbágyuk ellenére — 1355 és 1526 között mindössze néhány hónapra, amikor Simon 1463-ban Mátyás pohárnokmestere lett.

Ugyanakkor akadnak Zsigmond bárói között olyanok, akik semmiképp sem számíthatók a főnemesek közé. A legvilágosabb példa erre *Berzevici Péter* tárnokmester (1419-33), aki 22 éven át szepesi ispán, Szepesvár és más várak ura volt, a király távolléte alatt (1430-tól) a helytartók egyike, és arra is telt a befolyásából, hogy egyik fiát nyitrai püspökké tétesse meg. Vagyonban ugyanakkor messze állt a főnemesektől. Sárosban a Berzeviciék három ágának összesen csak 203 portája volt, ennek is csak harmada esett Péterre, akinek ezen felül csak a Szepességben voltak még birtokai, néhány porció, meg a nem túl jelentős dunajeci uradalom. Egy távoli unokatestvérét, Berzevici Pohárnok Istvánt vele egy időben Borbála királyné, később pedig leánya, Erzsébet udvari méltóságai között találjuk, mégis képtelenség volna azt állítani, hogy a Berzeviciék ebben az időben „bárói családnak” számítottak.⁶⁸ Ugyanígy nem minősíthetjük főnemesnek Csetneki György asztalnokmester (1387-96) családját sem, mint ahogy nem voltak még azok a Rozgonyiak és a Pálóciak sem, amikor 1409-ben ill. 1419-ben hivatalaiknál fogva *magnificus* rangra emelkedtek.

⁶⁸ A Berzeviciék ekkori szerepére Engel Pál (mint a 65. jegyzetben) 408-410.

Egyelőre még a címhasználatban sem tükröződött a mágnások magasabb társadalmi presztízse. A méltóságviselő bárók címe halálukig *magnificus* volt, de rajtuk kívül minden nemesnek, lett légyen mégoly gazdag, legfeljebb a *magister* megszólítás, majd a 15. század elejétől az ezt felváltó *egregius* (vitézlő) cím járt ki. A főméltóságot nem viselő Drugeteket és Cudarokat is ez illette meg, ugyanúgy, ahogy a fent tárgyalt Nagymihályiakat, Derencsényieket, Somosiakat, Tarkóieket vagy Csetnekieket. Egyetlen példa ennek igazolására: a Cudarok közül Benedek († 1422) és fia, János († 1440), Péter bán fiai, Simon és Jakab, és az utóbbi fiai, ifj. Simon és ifj. Jakab egyaránt *magisterek* ill. *egregiusok* minden általam ismert Zsigmond-kori forrásban, sőt olykor az 1440-es években is.⁶⁹ *Magnificusként* 1438-ban, a rendi átalakulás kezdetén fordulnak elő először.⁷⁰

Szembeszökő viszont a különbség főnemesek és más nemesek között, ha a hatalmi pozíciókat nézzük. A mágnások először is sokkal nagyobb számú fegyverest tudtak kiállítani, mint a többiek. Az 1432/33. évi banderiális tervezet szerint a Perényiek, Bebekék és Homonnaiak (Drugetek) háború esetén egyformán 200-200 lovas, a Cudarok összesen 100-at tartoztak felszerelni, míg az egyszerű aulicusok csak 50-et.⁷¹ Az 1411. évi lengyel hadjárat idején is a mágnások toborozták a haderő háromnegyed részét: a Bebekék 160, a Perényiek 140, a Drugetek 60, a Cudarok 50 lánzsát.⁷² Ezzel állt összhangban váraik száma is. A Perényiek három ága hét, a Bebekék hat, Jolsvai György öt, a Drugetek három, a Cudarcsalád két várban parancsolt, ezzel szemben a Nagymihályi, Tarkói, Somosi és Derencsényi nemzetségeknek egy-egy váruk volt (Tarkó, Kőszeg, ill. Derenk), a Csetnekieknek pedig egy sem. Ezekből a különbségekből természetesen az is következett, hogy a főnemesek, még ha hivatalt nem is viseltek, nagyszámú kisebb birtokos számára tudtak megélhetést nyújtani váraik és birtokaik kezelése révén. A Bebekék és Jolsvaiak szolgálatában például képviselteti magát Gömör megye csaknem minden jelentős köznemesi családja.⁷³ Váraikra és familiárisaikra támaszkod-

---

⁶⁹ Magisterként pl. 1416 Dl. 10 160; egregiusok pl. 1415 Dl. 10 338; 1416 Z. VI. 394; 1425 Dl. 11 632; 1427 Dl. 97 061; 1435 DF 222 044; 1440 Dl. 13 524, DF 222 181; 1447 DF 255 952.

⁷⁰ Dl. 13 190, a jászói konvent oklevelében.

⁷¹ *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301—1457.* Edd. Franciscus Döry, Georgius Bónis, Vera Bácskai. Bp. 1976. 428—429.

⁷² Bártfai Szabó László: *A Hunt-Páznán nemzetségheli Forgách család története.* Esztergom 1910. 677. a kelethez vö. Zs. III. 1455.

⁷³ Engel, Pál: *Der Adel Nordostungarns zur Zeit König Sigismunds (1387—1437).* In: *Settlement and society in Hungary.* Ed. by Ferenc Glatz. Bp. 1990. 27—47.

va a főnemesi dinasztiák voltaképp regionális hatalmak, és ebben különböznek alapvetően a szegényebb, de előkelő famíliáktól. Azok súlya lehet számottevő egy-egy megyén belül, de a mágnások hatalma jóval nagyobb hatósugarú. Egy egész országrész meghatározó politikai tényezői, és ezért elvárhatják, hogy az országos politika intézésében is helyet kapjanak. Nem az a döntő kérdés, hogy a Cudarok vagy Drugetek szereztek-e és mikor országos hivatalt; hanem az, hogy igényelték, sőt elvárták, hogy kapjanak. Egy Csetneki nyilván nem tekinthette mellőzöttnek magát, ha nem lett belőle báró, de egy Cudar vagy Druget igen. Ez magyarázza, hogy mindkét család vezetőit ott találjuk az 1403. évi felkelés vezérei között, hiszen ez mindenképp a mellőzött főurak mozgalma volt.

Az 1439-cel kezdődő rendi átalakulás lényegét abban kell látnunk, hogy megoldást nyújtott az előző évtizedekben kialakult új társadalmi réteg, a főnemesség elvárásaira. Nem volt annyi bárói hivatal, hogy mindenkinek juthatott volna; azonban az új intézményben, az országgyűléseken minden mágnásnak joga volt személyesen megjelenni, és vagyona adta hatalmát érvényesíteni. A rendi korszak jelentősége nem abban áll elsősorban, hogy a köznemességet juttatta beleszóláshoz az ország ügyeibe; sejtethető, hogy ez nem igazán következett be. Viszont 1440-től kezdve rendszeresen ott találjuk valamennyi mágnást az ország vezetői között, függetlenül attól, hogy tisztségviselő bárók voltak-e vagy sem. *Magnificus*nak is ebben az időben kezdik titulálni őket. A rendiség kialakulása elsősorban és mindegyelőre a főnemességnek mint immár különálló társadalmi csoportnak politikai erővé történt szerveződését jelentette.